

УДК 340.1

О. В. Патlachук

здобувач кафедри теорії та історії держави і права
Міжнародного гуманітарного університету

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЖОРСТКИХ ІНТЕРВЕНЦІОНІСТСЬКИХ ДОКТРИН У ПРИРОДНІЙ СФЕРІ

У статті розглянуті особливості застосування жорстких інтервенціоністських доктрин стосовно використання та експлуатації різних природних об'єктів. Проведена періодизація їх використання, яка довела доцільність виділення трьох історичних періодів: царювання Олексія Михайловича та Петра I, часи громадянської війни в Радянській Росії, період тоталітаризму та краху СРСР. Проведено аналіз нормативно-правових актів, які регламентували знищення цінних лісів вздовж річок та озер, різних видів тварин, риб та птахів.

Ключові слова: жорстка інтервенціоністська доктрина, нормативно-правовий акт, кримінальна відповідальність, вирубки лісів, знищення тварин, птахів, риб, правила полювання.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження пов'язана з критичним станом, який на сьогодні склався у сфері правової охорони природи в Україні. Гібридна війна з Російською Федерацією, економічна криза, зубожіння населення – все це призвело до різкого збільшення навантаження на природні об'єкти, що супроводжуються знищенням тварин, масовою вирубкою лісів, забрудненням вод. Негативні результати такої ситуації полягають у тому, що відновлення природних ресурсів є довготривалим процесом, який потребує значних фінансових витрат. З іншого боку, забруднення ґрунтів, поверхневих вод, повітря істотно впливає на стан здоров'я, працездатність та умови життя населення. З цієї причини вивчення історичного досвіду практичної реалізації природоохоронних доктрин може сприяти вирішенню нагальних екологічних проблем. Значну допомогу в дослідженні цього питання можуть надати теоретичні розробки науковців у сфері дослідження доктрин, які є регулятором суспільних відносин. Виходячи з цього, використання теоретичних розробок у сфері доктринальних учень та практичної реалізації їх положень дасть змогу удосконалити діюче законодавство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел із зазначеної теми виявив деякі особливості розглянутої літератури. По-перше, існує значна кількість досліджень, присвячених доктринам, їх місцю в системі джерел права, функціям та властивостям. До таких робіт належать здобутки С. Бошно, Н. Граната, Р. Давіда, С. Зівса, М. Кармаліти, Д. Керимова, В. Лазарева, Є. Мадаєва, В. Нерсесянса, Р. Пузікова, Ю. Тіхомірова, Н. Пархоменко та інших. По-друге, питанням природоохоронних доктрин присвячувалася незначна кількість досліджень, яких входять праці А. Гетьмана, І. Гиренко, Б. Кіндюка, В. Мунтяна, В. Непийводи, М. Розумного, Ю. Шемшученка. Отже, питання, пов'язані з природоохоронними доктринами, вимагають подальшої розробки, теоретичного обґрунтування та проведення нових досліджень.

Метою роботи є дослідження змісту та основних положень жорстких інтервенціоністських доктрин у природній сфері.

Виклад основного матеріалу необхідно розпочати з того, що згідно з С. Бошно під правовою доктриною розуміють учення, філософсько-правову теорію, думку вчених-юристів із тих чи інших питань правотворчості і правозастосування, наукові праці найбільш авторитетних дослідників у галузі держави і права [2]. У період існування СРСР доктрина не ви-

знавалася самостійним джерелом права, а розглядалася як спосіб роз'яснення правових актів, змісту і цілей правових норм. В умовах різкого збільшення інтересу до проблем охорони навколишнього середовища виникло питання, пов'язане з розробкою природоохоронних доктрин, які повинні стати теоретичним підґрунтям для нових підходів у природоохоронному праві.

Існує декілька моделей створення змісту та основних положень складових частин, конструкцій доктринальних учень, а також критеріїв їхньої систематизації. Так, український учений В. Непийвода, проводячи дослідження лісового законодавства, виділяв в окрему групу інтервенціоністські доктрини, використовуючи в якості критерію споживче відношення до об'єктів природи та неконтрольоване їх використання [6, с. 102].

Розгляд історії природоохоронного права робить доцільним виділення двох груп інтервенціоністських доктрин: а) жорстких; б) м'яких. Перша передбачала використання природних ресурсів шляхом масового знищення, необмеженого використання, а друга базувалася на принципі введення часткових заборон на використання об'єктів. Загальними рисами жорсткої доктрини є: а) пряме втручання держави в процеси експлуатації та використання природних об'єктів; б) розгляд природи як економічно значимого для суспільства, державної влади чи правлячої еліти ресурсу; в) пріоритет публічних екологічних інтересів на шкоду інтересам індивіда; г) широке використання кримінального законодавства та адміністративного методу правового регулювання.

Дослідження розвитку природоохоронного законодавства, вивчення нормативно-правових актів, які приймалися в цій сфері, дозволило виділити три періоди використання жорстких доктрин: 1) історичний етап кінця XVII – початку XVIII ст., правління Олексія Михайловича та Петра I; 2) етап Громадянської війни в Радянській Росії 1918–1921 рр.; 3) період тоталітаризму та краху СРСР – 1930–1990 рр.

Першим прикладом застосування жорсткої інтервенціоністської доктрини були часи правління Олексія Михайловича, який проводив численні полювання в мос-

ковських лісах. Щодо масштабів цих заходів Г. Редько зазначає, що в їх організації брали участь приблизно 2000 мисливців із собаками та 3000 – із соколами і кречетами, такі полювання призводили до масового знищення дикої фауни та спричинили зникнення десятків видів тварин та птахів [8, с. 14]. З метою збереження за собою виняткових прав на полювання і нічим не обмежене знищення тваринного світу Олексій Михайлович у 1676 р. видав указ, згідно з яким у лісах у районі Москви заборонялися мисливські полювання й відстріл птахів.

У період правління Петра I приймалася велика кількість нормативно-правових актів, що регламентували виключне право держави на проведення масових, нічим не обмежених рубок. Одночасно з цим Петро I видав значну кількість указів, згідно з якими встановлювалася відповідальність за рубку дубу, за будь-які рубки в заповідних лісах інших видів цінних дерев. Згідно з імператорськими указами встановлювалася монополія держави на використання природних ресурсів незалежно від юридичного оформлення права власності на них. Підготовкою до впровадження положень жорсткої інтервенціоністської доктрини став указ від 19 листопада 1703 р., згідно з яким проводився опис усіх лісів незалежно від того, кому вони належали. Слід зазначити, що через 200 років радянські керівники в період громадянської війни також почали використовувати такий доктринальний підхід, провівши інвентаризацію лісів, після якої їх почали масово знищувати. Згідно з нормами, які запровадив Петро I, державні служби мали право вирубувати ліс скрізь, не погоджуючи ні з ким обсяги вирубувань [8, с. 39]. Опису підлягали всі ліси, розташовані на відстані 50 верст від берегів великих річок і на 20 верст уздовж малих сплавних річок. Про масштаби масових рубок свідчить повне спустошення значних лісових масивів, розташованих навколо Воронежа, на верфях якого проводилося будівництво російського флоту. Згідно з указом від 23 квітня 1718 р. власники маєтків зобов'язані були повідомляти про наявність у них щоглових дерев завдовжки 19,5 метрів і завтовшки 51 см і більше, які треба було відправляти

на державні потреби. Приватні власники не одержували ніякої компенсації за вирубка таких дерев, натомість установлювалася кримінальна відповідальність за неповідомлення про них імперській владі. Згідно з відомостями відомих лісівників Г. Редька та В. Шлапака за роки царювання Петра I були знищені десятки цінних лісових масивів, при цьому флот, побудований із цієї деревини на річці Дон, гнив, бо не міг вийти в Азовське море [8, с. 24].

Другим історичним періодом, впродовж якого використовувалися жорсткі інтервенціоністські доктрини, були часи визвольних змагань в Україні та громадянської війни, яка тривала в Радянській Росії. Джерелом права на цьому історичному етапі були підзаконні акти, розпорядження, інструкції, секретні й напівсекретні накази та правила.

Причиною прийняття серії нормативно-правових актів, у змісті яких була відображена ця доктрина, стало таке. Більшовицький уряд під час бойових дій був відрізаний від донецького вугілля та постачання паливних матеріалів з інших регіонів колишньої Російської імперії. З цієї причини єдиним засобом забезпечення функціонування промисловості, опалення населення залишилася заготівля дров. Для вирішення цього завдання першим кроком більшовицької влади стало створення нової організаційної структури. Тому 27 грудня 1918 р. була видана постановою РНК РРФСР «Про заснування Головного Лісового Комітету» [4, с. 27]. Основним завданням Головного Лісового Комітету (далі – ГЛК) було вжиття надзвичайних заходів для збільшення заготівель лісу. З цією метою йому дозволялося проводити мобілізацію робочої сили та технічних засобів. Важливість документа засвідчує те, що його підписали голова Ради народних комісарів (далі – РНК) РРФСР В. Ленін, голова Вищої ради народного господарства (далі – ВРНГ) О. Риков, Народний комісар землеробства С. Середа та керуючий справами РНК В. Бонч-Бруєвич.

Завдання з визначення місць рубок, ведення контролю обсягів дров при їх передачі на заготівельних пунктах і станціях покладалося на відділи ГЛК. За невиконання положень цього акта встановлювалося по-

карання у вигляді штрафу в 500 крб і одного місяця ув'язнення в концентраційному таборі. До органів Надзвичайної Комісії (далі – ЧК) передавалися для визначення покарання ті співробітники ГЛК, які виявили повільність, нерозпорядливість при виконанні виробничих завдань. Нормативно-правовий акт вимагав свого негайного виконання та забороняв волосним, сільським радам, повітовим і губернським виконкомом обговорювати його зміст.

Наступним нормативно-правовим актом із реалізації жорсткої інтервенціоністської доктрини став декрет РНК від 2 серпня 1918 р. «Про лісові заготівлі для потреб залізниць», який складався з чотирьох пунктів. Згідно з першим із них на відділ палива ВРНГ, Центральний лісовий відділ і Народний Комісаріат залізничного транспорту (НКЗТ) покладалися зобов'язання із заготівлі деревного палива. Згідно з п. 2 документа всім лісовим відділам на місцях надійшло завдання сприяти всім заходам із постачання палива шляхом негайного відведення лісосік. З метою виконання цього завдання п. 3 Декрету передбачав розподіл лісових ділянок із проведенням вирубки між трьома відомствами. Винні у невиконанні положень документа згідно з п. 4 підлягали передачі суду Реввійськ-трибуналу.

Далі нова влада була змушена вирішувати питання забезпечення дровами підприємств, заводів, інших народногосподарських об'єктів. 3 травня 1919 р. була видана спільна постанова РНК і ВРНГ «Про заготівлю лісу» [4, с. 30]. Згідно з п. 1 цієї постанови передбачалися значні обсяги рубок у лісах, розташованих у десятиверстових смугах уздовж залізниць – 250 тис. дес. (1 десятина=0,1 га).

Для того, щоб сприяти виконанню законодавчого акта від 3 травня 1919 р., у ньому містилося положення, яке дозволяло притягнути до кримінальної відповідальності будь-якого співробітника лісової служби, який відмовився виконати виділення лісосік. Цілком зрозуміло, що в умовах громадянської війни працівники галузі розуміли ризик бути розстріляними за відмову санкціонувати такі дії.

Наступним документом, який регламентував хижацьке винищення лісів, був

декрет РНК «Про відпуск ГЛК 375 тис. десятин лісосік під заготівлю лісу» від 8 липня 1919 р. Для порівняння зазначимо, що станом на 1 січня 2014 р. загальна площа лісів Одеської області складала 200 тис. га, Київської – 698 тис. га. Відмінністю цього документа від попереднього було розширення площ рубок за рахунок їх проведення вздовж сплавних річок та водних об'єктів, що завдає найбільш відчутної шкоди. Як вказувалося в п. 1 декрету, у користування ГЛК надавалися 375 тис. десятин лісосік, розташованих у десятиверстовій смузі вздовж сплавних річок. Згідно з п. 2 у будівельних і дров'яних насадженнях передбачалася вирубка трирічної лісосіки. Перед Центральним лісовим відділом ставилося завдання щодо негайного відведення тих ділянок, які знаходяться вздовж сплавних річок.

У змісті постанови від 11 липня 1919 р. «Про постачання залізницям палива», прийнятої Радою оборони, також використовувалися положення жорсткої інтервенціоністської доктрини. Згідно з п. 8 цього документа надавалися для проведення рубок додатково 50 тис. десятин лісу, розташованих в 10-верстовій смузі вздовж залізниць. Рубки проводилися «хижацьким» способом – суцільним, що позбавляє ліс можливості самооновлюватися та яким завдається максимальна шкода.

Наступний декрет РНК «Про заходи посиленого постачання палива до м. Москви» від 4 серпня 1919 р. став новим законодавчим актом, негативні наслідки виявлялися ще багато років потому. Згідно з п. 5 документа під вирубки відводилася 30-верстова лісова смуга за Московською окружною залізницею. Вік дерев, які відводилися під рубки, різко знижувався: хвойні – з 80 до 40 років і листяні – з 60 до 30 років. Згідно з п. 5 декрету ГЛК зобов'язувався постачати Московському паливному управлінню (Москвопалу) всі необхідні інструменти і транспортні засоби для вивозу дров. Відповідно до п. 8 Народному комісаріату продовольства ставилося завдання підготувати Москвопалу фураж для коней і продукти харчування для працівників, зайнятих на вирубці лісу.

Враховуючи складність ситуації забезпечення лісом, комуністичне керівництво

Радянської Росії почало заздалегідь готуватися до зими 1920–1921 рр. З метою вирішення цієї проблеми 20 травня 1920 р. В. Ленін підписує декрет РНК «Про заготівлю лісу в 1920–1921 операційному році» [4, с. 36]. Цей нормативно-правовий акт та правова доктрина, закладена в ньому, також мала жорсткий інтервенціоністський характер і суперечила багатьом положенням «ленінського» декрету про ліси від 14 (27) травня 1918 р. Документ, згідно з п. 2, передбачав подальше знищення лісів, розташованих у 30-верстовій смузі вздовж залізниць та сплавних річок. При цьому згідно з попереднім нормативно-правовим актом ліс, розташований навколо залізниць і річок уздовж 10-верстової смуги, був знищений раніше. Під час вибору місць рубок та розрахунку їх обсягів визначення міри захищеності лісів, їхнього вікового та сортового складу взагалі не проводилося. Як зазначає відомий російський лісовод А. Тіхонов, результатом використання жорсткої інтервенціоністської доктрини було те, що в Московській області ліс був вирубаний та вигорів на більшій площі, ніж за все XIX століття [9].

На українських землях, що захопили більшовики, розвиток права відбувався у вигляді рецепції законодавства Радянської Росії. Виходячи з цього, РНК УСРР 20 серпня 1920 р. прийняв постанову «Про залучення до дров'яних заготівель усіх співробітників лісового відомства та лісових органів Народного комісаріату землеробства». Цей нормативно-правовий акт був прямим запозиченням законодавчого акта Радянської Росії: постанови РНК РРФСР «Про залучення до лісозаготівель усіх співробітників лісового відомства» від 21 листопада 1919 р. Постанова була виключно важкою для виконання лісниками та повністю відповідала положенням жорсткої інтервенціоністської доктрини. Зокрема, вона передбачала для працівників лісового господарства здачу 5 куб. м дров щомісяця (4 куб. м – для працівників старше 50 років). На губернські органи ЧК був покладений контроль за виконанням цієї постанови, що призвело до посилення репресій з боку комуністичної влади.

Третім періодом використання жорсткої інтервенціоністської доктрини став пе-

ріод тоталітаризму та краху СРСР (1930–1990 рр.).

Правова система, яка склалася в цей історичний період, була покликана зміцнити командно-адміністративну систему, сприяти її централізації, забезпечити форсовану індустріалізацію та насильницьку колективізацію. Важливою відмінністю цього етапу були підготовані радянськими ідеологами теорії, які мали на меті довести необхідність застосування жорсткої інтервенціоністської доктрини в природній сфері.

Нормативно-правові акти в природній сфері також належали до підзаконних, а в їхньому змісті знайшла відображення концепція масового знищення природних об'єктів, яким відводилася роль сировини в процесі побудови соціалізму. Як доводили теоретики марксизму-ленінізму, право було аспектом політики та інструментом в руках панівного класу, до якого формально належали робітники й селяни. На зміст природоохоронних доктрин впливали ідеї засновників марксизму-ленінізму, праці й промови радянських керівників, програми та рішення Комуністичної партії, а також статті радянських функціонерів, з яких найбільш відомим у той історичний період був академік І. Презент [7]. Р. Давид з цього приводу абсолютно точно зазначав: «Партійні програми й рішення не утворюють право у власному розумінні цього слова. Проте їх доктринальне значення незаперечне, бо в цих документах міститься виклад марксистсько-ленінської теорії в її сучасному звучанні з найрізноманітніших питань» [3, с. 189].

Процес масового знищення об'єктів природи, флори та фауни знайшов своє відображення в Кримінальному кодексі УРСР 1927 р. [11], зі змісту якого вилучили ст. 99 в редакції 1922 р. [10]. Згідно з цією статтею передбачалося накладення штрафів у розмірі 500 золотих крб чи виправні роботи терміном на 1 рік за порушення правил полювання та рибної ловлі. Згідно з даними В. Борейко, значної шкоди хижим птахам завдавало легальне знищення поставлених поза законом великого яструба, малого яструба і очеретяного луна [1, с. 164]. Так, у 1926 р. було знищено 1044 малих яструба, 2323 великих

яструба і 3413 очеретяних лунів, а пізніше Всеукраїнським союзом мисливців та риболовів (ВУСМР) були запроваджені премії за відстріл хижих птахів.

Правове закріплення норм, пов'язаних із практичною реалізацією жорсткої інтервенціоністської доктрини в рибній сфері, стала постанова Ради Народних Комісарів СРСР «Про п'ятирічний план рибної промисловості Союзу РСР» від 29 липня 1930 р. Цим нормативно-правовим актом передбачалося різке збільшення обсягів вилову риби за допомогою активних методів, оснащення риболовецьких суден збільшеними знаряддями лову, промисловий вилов риби на всіх малих водоймах СРСР, а також прискорення будівництва спеціального рибного флоту. Важливе значення цієї постанови доводить у ньому наявність п. 14, в якому регламентувалося стажування за кордоном радянських фахівців для практичного вивчення новітніх досягнень техніки в рибній промисловості. Незважаючи на «закритий характер» тодішнього СРСР, постановою передбачалося запрошення іноземних фахівців для організації повного ланцюжка видобутку риби, її обробки й зберігання.

З метою збільшення видобутку риби в союзних республіках РНК СРСР 24 липня 1930 р. прийняла постанову «Про заходи щодо посилення видобутку риби». У тексті цього нормативно-правового акта РНК союзних, автономних республік, місцеві органи влади зобов'язувалися посилити вилов риби в озерах, ставках, річках, які перебувають на їхній території (п. 2). З метою контролю за виконанням цього рішення Народний комісаріат робітничо-селянської інспекції зобов'язувався розслідувати причини невиконання планів видобутку риби. Інтерес викликає та обставина, що відповідно до п. 12, незважаючи на низький рівень технічного забезпечення засобами зв'язку, планувалося виділення 500 радіоприймачів із потужними сигналами для встановлення радіозв'язку з великими рибальськими суднами, які беруть участь у морському вилові.

Доктринальні погляди щодо хижацького ставлення до природи знайшли своє відображення в матеріалах першого Всесоюзного з'їзду з охорони природи в Мо-

скві в грудні 1933 р, на якому Б. Фортунатов зробив доповідь «Про генеральний план реконструкції фауни». Основною ідеєю радянських ідеологів було створення «нової природи» шляхом знищення диких тварин і рослин або переведення їх в культурний стан.

З метою практичної реалізації цих ідей, спрямованих на знищення природи, Центральний виконавчий комітет Союзу РСР ухвалив постанову «Про ліквідацію мисливської кооперації та про реорганізацію інтегральної кооперації» від 17 серпня 1933 р. У п. 1 цього нормативно-правового акта цілу низку тварин оголосили шкідниками сільського господарства. У цей перелік потрапив ховрах, хом'як, тушканчик, водяний щур, піщанка, бурундук, кріт та ін. На практиці це означало офіційний дозвіл знищення цих тварин з обов'язковою здачею шкурок заготівельним організаціям. Згідно з діючим на той історичний період порядком введення в дію нормативно-правових актів, 7 березня 1934 р. вийшла аналогічна постанова Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету і РНК УСРР «Про ліквідацію мисливської кооперації та реорганізації мисливського господарства». Згідно нею в УСРР ліквідувалося ВУСМР, міські мисливці увійшли до стрілецьких секцій фізкультурних товариств, а сільські – до структури всесоюзної організації «Союз хутра». Прийняття цього нормативно-правового акта мало для УСРР катастрофічне значення, оскільки було ліквідовано всі мисливські заказники, у тому числі й унікальні боброві заказники в Чернігівській і Київській областях, що призвело до масового винищення бобрів у цих регіонах.

Основні положення жорсткої інтервенціоністської доктрини знайшли відображення в статті народного комісара лісової промисловості СРСР С. Лобова «Лісова промисловість у другий п'ятирічці», опублікованої в журналі «Більшовик» за 1932 р. [5]. Цей сталінський нарком доводив, що лісові ресурси Радянського Союзу безмежні й обсяги рубок повинні визначатися потребами виробництва. Пропонувалося повністю відмовитися від наукових методів ведення лісового господарства, почати сіяти ліс за допомогою літаків і користува-

тися виключно методом суцільних рубок. Причиною такої некомпетентності була відсутність у С. Лобова спеціальної освіти, яка обмежувалася початковою школою Угранського району Смоленської області. У роки революції Семен Лобов підтримував більшовиків і служив у системі каральних органів, посідаючи послідовно посади заступника голови та члена Президії Петроградської НК, уповноваженого ВНК по Башкирській АРСР, голови Башкирської НК, наркома внутрішніх справ Башкирії, народного комісара лісової промисловості СРСР, а у червні 1937 р. С. Лобов був заарештований та розстріляний за вироком Військової колегії Верховного Суду СРСР.

Положення жорсткої інтервенціоністської доктрини знайшли відображення у поділі лісів Радянського Союзу на 2 частини. Так, у лісах, що належали до категорії лісопромислових, дозволялося проведення суцільних рубок, а лісозаготівельним організаціям надавалися необмежені права. З метою закріплення цих положень 1939 р. Головлісохорона видала особливі правила під назвою «Правила рубки лісу в експлуатаційній частині водоохоронної зони й рубки перестійного лісу в заборонених смугах водоохоронної зони» [4, с. 281]. Згідно з нормами цих правил суцільні рубки лісу допускалися в соснових насадженнях шириною 50 м, у сухих борах – до 100 м, у ялинових насадженнях – шириною 100 м, а за наявності життєздатного приросту – до 250 м; у дубових насадженнях – шириною 50 м, у дібровах України і Білорусі допускалися суцільні рубки шириною до 250 м; у насадженнях м'яколистяних порід встановлювалися суцільні рубки шириною від 250 м.

За даними вченого-лісівника, директора Лісового департаменту УНР Б. Іваницького, реалізація положень жорсткої інтервенціоністської доктрини завдала українським лісам значної шкоди в вигляді надмірних шкідливих рубок, випасів худоби, сильного знищення лісу порубами, цілковитого зведення лісу шляхом корчування. Одночасно з цим лісового господарство велося незадовільно і некваліфіковано, тому цей період отримав назву «руйнація лісового господарства України».

З метою посилення контролю комуністичне керівництво в умовах жорсткої тоталітарної системи управління вирішило посилити відповідальність посадових осіб, зайнятих у галузях, пов'язаних з природою. Так, 23 грудня 1931 р. народний комісар юстиції УСРР видав постанову № 285 «Про відповідальність урядовців, землекористувачів і лісокористувачів, посібників та інших осіб за злочинне ставлення до лісоспоруд, лісонасаджень та деревонасаджень». Цей документ містив чотири пункти, що регламентували відповідальність за порушення, пов'язані з лісами, землями, зайнятими лісонасадженнями, лісомеліоративними об'єктами, а також процедуру розслідування і судового розгляду справ за цією категорією злочинів.

Відповідно до ст. 99 за бездіяльність у вигляді невиконання посадовою особою своїх обов'язків або халатне ставлення до служби передбачалося позбавлення волі на термін до трьох років чи виправні роботи. Використання положень цієї постанови відкривало широкі можливості каральним органам для зловживань, оскільки будь-який посадовець міг бути притягнутий до кримінальної відповідальності навіть за незначні порушення виробничої дисципліни.

Положення жорсткої тоталітарної доктрини знайшли відображення в Основних правилах полювання, затверджених постановою РНК УСРР від 21 січня 1939 р. Згідно з цим нормативно-правовим актом рекомендувалось освоювати найбільш раціональний спосіб полювання, що забезпечувало збереження якісної хутрової продукції. Як вказувалося в п. 6, рекомендувалось проводити знищення шкідливих для сільського та мисливського хазяйства тварин: вовків, ховрахів, хом'яків, чорного тхора, пацюків, а також яструбів (великого і малого), очеретяного лунів, сірих ворон та сорок. Одночасно в цьому нормативно-правовому акті дозволялося проведення полювання такими хижацькими засобами, як облава, котел та підкова з мисливців, внаслідок чого повністю знищувалась уся фауна.

Жорстка тоталітарна доктрина використовувалася керівниками УСРР у період після Великої вітчизняної війни, реалізу-

ючись у вигляді постанов та підзаконних актів, які регламентували полювання. Так, 10 квітня 1947 р. була прийнята постанова РНК УСРР «Про заходи з боротьби з ховрашками». Згідно з цією постановою Міністерство просвіти зобов'язувалося залучати школярів у вільний від навчання час до заходів механічного знищення ховрахів та інших гризунів. На практиці така діяльність зводилася до того, що школярі заливали водою норки гризунів, після чого вони виходили на поверхню, де їх знищували.

Наступним кроком з реалізації жорсткої інтервенціоністської доктрини стала постанова РМ СРСР №1467 від 14 жовтня 1958 р. «Про знищення лисиць на території Української РСР». Нормативно-правовий акт передбачав їх знищення такими засобами, як відстріл, відлов, пастки, отруєння. Як вказувалося в п. 3, військово-мисливським товариствам Київського, Прикарпатського та Одеського військових округів дозволялося проводити полювання шляхом організації масових облав. П. 4 передбачав прийняття Укоопспількою хутра лисиць з відповідною оплатою для їх використання у виготовленні товарів широкого вжитку.

Висновки і пропозиції. У результаті дослідження зроблені такі висновки.

1. Доведено, що використання жорсткої тоталітарної доктрини у природній сфері відбувалося на різних етапах розвитку держави і права: а) історичний етап кінця XVII – початку XVIII ст., правління Олексія Михайловича та Петра I; б) часи громадянської війни в Радянській Росії 1918–1921 рр.; в) період тоталітаризму та краху СРСР 1930–1990 рр.

2. Жорсткі доктрини щодо природних ресурсів застосовувалися царем Олексієм Михайловичем, який знищив значну кількість фауни шляхом полювання в лісах навколо Москви, заборонивши при цьому полювання іншим особам.

3. В історичний період 1918–1921 рр. ця доктрина застосовувалася переважно до лісових ресурсів, передбачала виділення під рубку цінних лісів, розташованих уздовж залізниць і річок, що призвело до погіршення екологічного стану значних територій.

4. Особливий розвиток жорсткі доктрини отримали в період тоталітаризму й роки існування СРСР, про що свідчать нормативно-правові акти, присвячені знищенню численних представників фауни, що призвело до майже повного зникнення багатьох видів тварин.

Завданням подальших досліджень є вивчення особливостей використання м'яких інтервенціоністських доктрин у сфері охорони природи.

Список використаної літератури:

1. Борейко В. История охраны природы Украины. X век – 1980 г. / В. Борейко. – К. : Киев. екол.-культ. центр, 2001. – 544 с.
2. Бошно С. Доктрина как форма и источник права / С. Бошно // Журнал российского права, 2003. – № 12. – с. 70–79.
3. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. – М.: Междунар. отношения, 2003.– С. 106.
4. Ленский Л. Материалы по истории социалистического лесного законодательства (1917–1945 гг.) / Л. Ленский. – М.–Л. : Гослестехиздат, 1947. – 322 с.
5. Лобов С. Лесная промышленность во второй пятилетке / Большевик. –. – 1932. – №10.
6. Непийвода В. Правове регулювання в галузі лісів: доба утвердження підтриманого розвитку / В. Непийвода. – К. : НДІ приватного права і підприємництва, 2004. – 339 с.
7. Презент И. Всесоюзная фаунистическая конференция / Природа.– 1932. №5. – С. 453–454.
8. Редько Г. Петр I об охране природы и использовании природных ресурсов / Г. Редько, В. Шлапак. – К. : Либідь, 1993. – 171 с.
9. Тихонов А. История лесного дела / А. Тихонов. – Калуга : Гриф, 2007. – 328 с.
10. Уголовный кодекс УССР : Издательство Наркомюста У.С.С.Р. Харьков, 1923.
11. Уголовный кодекс УССР : 2-е издание официальное. Юридическое издательство НКЮ УССР, – Харьков. – 1927.

Патlachuk O. V. Правовые основы реализации жестких интервенционистских доктрин в природной сфере

В статье рассмотрены особенности применения жестких интервенционистских доктрин по использованию и эксплуатации различных природных объектов. Проведена периодизация их использования, которая доказала целесообразность выделения трех исторических периодов: царствование Алексея Михайловича и Петра I, времена гражданской войны в Советской России, период тоталитаризма и крах СССР. Проведен анализ нормативно-правовых актов, регламентирующих уничтожение ценных лесов вдоль рек и озер, различных видов животных, рыб и птиц.

Ключевые слова: жесткая интервенционистская доктрина, нормативно-правовой акт, уголовная ответственность, вырубki лесов, уничтожение животных, птиц, рыб, правила охоты.

Patlachuk O. Legal basis of the implementation of hard interventionist doctrine natural field

The article describes the features of the application of rigid interventionist doctrines on the use and operation of various natural objects. Spend periodization of their use, which proved the feasibility of allocating three historical periods: the reign of Alexei Mikhailovich and Peter I, the Civil War in Soviet Russia, the period of totalitarianism and the collapse of the Soviet Union. The analysis of normative-legal acts regulating the destruction of forests along rivers and lakes, various species of animals, fish and birds.

Key words: rigid interventionist doctrine, legal act, criminal liability, deforestation, destruction of animals, birds, fish, hunting regulations.